

Tôn chỉ lễ nhạc

*

Theo ý riêng tôi thì xã-hội nước ta lấy đạo Đức Khổng-tử làm cơ-sở, mà đạo Đức Khổng-tử lấy lễ-nhạc làm tôn-chỉ gốc, vậy thì lễ-nhạc là tôn-chỉ gốc của xã-hội nước ta.

Lễ nhạc là hai tôn-chỉ chớ không phải hai chữ thường như chữ khác; nhưng mà người đời ít kẻ hiểu hai tôn-chỉ ấy, tưởng lễ là cúng-tế, nhạc là trống kèn; chẳng những người bây giờ ít kẻ hiểu hai tôn-chỉ ấy, chính người đồng-thời với Đức Khổng-tử cũng ít hiểu hai tôn-chỉ ấy, cho nên Đức Khổng-tử tức giận mà than rằng: “Khi người ta nói rằng lễ, khi người ta nói rằng lễ, có phải nói ngọc với lụa vậy thay! Khi người ta nói rằng nhạc, khi người ta nói rằng nhạc, có phải nói chuông với trống vậy thay!”

Lễ là trật-tự (ordre), nhạc là điều-hòa (harmonie), ở trong vũ-trụ chỗ nào cũng có lễ-nhạc, nơi nào cũng có lễ-nhạc, nghĩa là chỗ nào cũng có trật-tự điều-hòa, nơi nào cũng có trật-tự điều-hòa, nếu không như vậy, thì sự sinh-tồn không thể có được.

Hết xuân đến hạ, hết thu sang đông, là lễ-nhạc, tức là trật-tự điều-hòa ở trong trời đất; nhờ có thế mà muôn vật mới phát-sinh được. Nếu xuân hành hạ lệnh, thu hành đông lệnh, thì thiên-khí quai-hòa, mà muôn vật cũng vì đó mà đau mà chết.

“Vua làm nghĩa-vụ của vua, tôi làm nghĩa-vụ của tôi” là lễ-nhạc, tức là trật-tự điều-hòa ở trong nước; “cha làm nghĩa-vụ của cha, con làm nghĩa-vụ của con” là lễ-nhạc, tức là trật-tự điều-hòa ở trong nhà. Khi vua Cảnh-công nước Tề nghe Đức Khổng-tử nói mấy lời ấy bèn than rằng: “Nếu vua không làm nghĩa-vụ của vua, tôi không làm nghĩa-vụ của tôi, cha không làm nghĩa-vụ của cha, con không làm nghĩa-vụ của con, tuy có lúa chúng ta há được ăn ru!” Bởi vì vua không làm nghĩa-vụ của vua, tôi không làm nghĩa-vụ của tôi, thì trong nước không lễ-nhạc, hay là không trật-tự điều-hòa, nghĩa là nước loạn; cha không làm nghĩa-vụ của cha, con không làm nghĩa-vụ của con, thì trong nhà không lễ-nhạc, hay là không trật-tự điều-hòa, nghĩa là nhà loạn; nước loạn nhà loạn, thì tất phải tự-vong, cho nên nói rằng: “Tuy có lúa, chúng ta há được ăn ru!”

Muốn giữ-gìn lễ-nhạc, hay là trật-tự điều-hòa ở trong nước, thì phải tu lòng trung; muốn giữ-gìn lễ-nhạc hay là trật-tự điều-hòa ở trong nhà, thì phải tu lòng hiếu. Trung hiếu là hai cái linh-phù để giữ-gìn trật-tự điều-hòa trong nước trong nhà vậy.

“Trung ư quân” không phải là làm cho vua vui lòng riêng, mà phải lo cho nước càng ngày càng thịnh-vượng; “hiếu ư thân” không phải làm cho cha mẹ vui lòng một lúc, mà phải lo cho việc nhà càng ngày càng quang-xương; nhưng mà xưa nay nhiều người hiểu sai cái nghĩa ấy, có kẻ muốn vui lòng vua, tìm cách phùng-ngheñh, có kẻ sợ phiền lòng vua, không dám can-ngãñ, để cho việc nước phải đòi-bại; có kẻ chỉ biết ở gần cha mẹ, sớm khuya phụng-duỡng là trọn phận làm con; những người hiểu hai chữ trung-hiếu như vậy là hiểu một cách hẹp-hòi; hiện bây giờ cũng có người tưởng rằng đến cửa vua mà cúi đầu vòng tay là tận-trung, kỵ giỗ cha mẹ mà có mâm cao cỗ đầy là tận-hiếu. Trung hiếu như vậy thì dễ làm lắm, trẻ con làm cũng được! Phải hiểu rằng vua vui lòng chi bằng thấy việc nước càng ngày càng thịnh-vượng; cha mẹ vui lòng chi bằng thấy việc nhà càng ngày càng quang-xương. Ai muốn tu lòng trung thì phải tìm cách mà làm cho

nước thịnh-vượng, và phải gây-dựng nhân-tài để ngày sau giúp nước cho sự thịnh-vượng càng ngày càng thêm; ai muốn tu lòng hiếu thì phải lo việc nhà cho quang-xương, và phải nuôi dạy con cháu để ngày sau việc nhà cứ quang-xương mãi. Trung hiếu là một lá cờ để dẫn nước dẫn nhà lên đường tấn-bộ, nhưng mà sự đi tới ấy phải có lễ-nhạc, nghĩa là phải có trật-tự điều-hòa, cũng như một toán binh đi tới có thứ-tự và theo nhịp kèn.”

Thân Trọng Huê

(*Cung dịch thánh ý*, Nam-Phong Tạp-chí Aout 1921)

- * **cơ-sở**: nền gốc
- * **tôn-chỉ**: mục đích của việc làm
- * **sinh-tồn**: sống còn
- * **xuân hành hạ lệnh, thu hành đông lệnh**: khí hậu mùa xuân như mùa hạ, mùa thu như mùa đông
- * **quai-hòa**: trái ngược, không hợp nhau
- * **“Vua làm nghĩa vụ của vua, tôi làm nghĩa vụ của tôi, cha làm nghĩa vụ của cha, con làm nghĩa vụ của con”** do câu “*quân quân, thần thần, phụ phụ, tử tử*” trong *Luận ngữ*.
- * **tự-vong**: tự làm cho chết
- * **linh-phù**: cái bùa thiêng
- * **phùng-nghênh**: đón trước cái ý của người ta làm cho người ta đẹp lòng
- * **tận-trung**: hết sức giữ lòng trung; **tận-hiếu**: hết sức giữ lòng hiếu
- * **quang-xương**: rõ ràng, đẹp đẽ

Ngô Thị Quý Linh sưu tầm

(*Sử Xanh Lưu Truyền*, Ý Linh xuất bản, 1991)